

20. s. e. trinitatis 2024

Læsning Esajas 5, 1-7, evangelium Matthæus (21,28-44)

Mon ikke der er en præst eller to, der – ligesom mig – har ønsket andre tekster at prædike over til dagen i dag. Den profetiske tradition for kritik af Israel, som vi får både i den gammeltestamentlige *lektie*, i *epistlen* og i det nytestamentlige *evangelium* forekommer umiddelbart at være alt for aktuel til at turde sige noget.

Når man kigger i Folkekirkens Uddannelses- og Videnscenters ressourcesider til prædikenforberedelsen, er der ikke megen hjælp at hente: sikkert fordi præsternes idébank er lavet før efteråret 2023. Oprindeligt er tekstrækkens lektie, epistel og evangelium nok blevet valgt som oplæg til en høstgudstjeneste, men da kun en brøkdel af befolkningen i dag har *korn på lade*, tydes vingården typisk allegorisk som kaldet til den daglige dont. Den vej kunne man jo også gå, men det ville være at stikke halen mellem benene. For da jeg lavede en lille *voxpath* i mine omgivelser og spurgte til, hvad dagens tekster fik dem til at tænke på, pegede alle på den ulykkelige situation i Mellemøsten. Der er altså ingen vej udenom.

Men kursen for en drøftelse af dagens tekster må lægges, så prædikenen navigerer fri af både antisemitismens *Karybdis* og den kristne zionismes *Skylla*, dvs. blindheden for det faktum, at det moderne Israel jo blev grundlagt på jord, som den palæstinensiske befolkning havde tusind år gamle rødder i. Jeg taler her om de *kana'anæerne*, der i Bibelen beskrives som landets oprindelige beboere.

Tillad mig her at henvise til en sætning fra Ami Ayalon, leder af Shin Bet, Israels berømte sikkerhedstjeneste, fra 1995 til 2000. Replikken falder i den bemærkelsesværdigt ærlige dokumentarfilm *The Gatekeepers* fra 2012. I filmen giver Ami Ayalon udtryk for, at han udmærket forstår, at palæstinenserne reagerer, når deres jord bliver taget fra dem. Det skete første gang i forbindelse med 'katastrofen' – på arabisk: *Nakba* – i 1948, hvor palæstinenserne måtte vige for grundlæggelsen af staten Israel. Som et uomgængeligt *follow-up* på Holocaust, vedtog de vestlige stormagter at afstå deres protektorater i Mellemøsten til dannelsen af den nye stat. Blot havde man ikke sans for, at man med denne disposition skabte et nyt folk uden land som internt fordrevne flygtninge på Vestbredden, i Gaza og i Libanon. Og det skete igen under Seksdagskrigen i 1967, hvor Israels militær på knap en uge rullede ind i Vestbredden, Gazastriben, Golanhøjderne og tog Sinaihalvøen. Vi vender senere tilbage til stemmerne fra Shin Bet i *The Gatekeepers*, som i den aktuelle situation vitterlig er værd at se eller gense.

Vi har i den forgangne uge passeret d. 7. oktober. Det er en dato, som skriver sig ind i den liste af voldsomme begivenheder, der i dette årtusindes første årtier har vist os, at der intet nyt er under solen. Krigen med dens vold og ødelæggelse synes stadig at være et attraktivt redskab i politiske konflikter. Vi kender til følgerne af 11. september 2001 og 24. februar 2022. Men endnu ikke af d. 7. oktober 2023, hvor Hamas og en række andre mellemøstlige grupperinger med hang til at bruge terror som et taktisk våben iværksatte et bestialsk angreb mod landsbyer, kibbutzer og en musikfestival i området ind mod Gaza med det formål at ydmyge Israel maksimalt og at få de gidsler, som nok i højere grad har været tænkt som en del af terroren end som trumfkort i vanskelige forhandlinger. Ydmygelsen af Israel d. 7. oktober var total, fordi sikkerhedstjenesten Shin Bet blev taget på sengen, hvorfor Israels højteknologiske, toptunede forsvar ikke var i stand til at beskytte borgerne. Skulle tilliden til systemet genoprettes, krævede det ikke bare, at gidslerne kom hjem, men en effektiv gengældelsesaktion. Hamas vidste, hvad der ville komme. De er derfor medansvarlige for det angreb, der efter en uges tid blev sat ind mod Gaza fra den velsmurte israelske krigsmaskine, og som har resulteret i et *domicide*, hvor Gaza i mange år fremover vil være ubeboeligt.

Med en jødisk højre-ekstremists mord i 1995 på Israels premierminister Yitzhak Rabin blev der sat et punktum for fredsprocesserne i Oslo. Siden har idéen om tostatsløsning ikke været et reelt *strategisk* mål for nogen israelsk regering. Som lederen af Shin Bet i årene 1981-86, Avraham Shalom Bendor (1928 – 2014) fortæller i *The Gatekeepers*, så var det næsten en lettelse, da palæstinenserne under den Anden Intifada i 00'erne begyndte at bruge selvmordsbomber, fordi det lettede det internationale pres for en politisk løsning. Fra da af var alt – som Bendor siger i filmen – *taktik* uden noget *strategisk* mål. Præcis som det er i dag, hvor det handler om – som man taler om fra israelsk side – jævnligt at 'slå græsset', så man kan holde det mod Israel fjendtligt indstillede 'ukrudt' nede. Som taktik forudsætter 'græsslåningen' imidlertid, at den proportionalitet, der ligger det gammeltestamentlige *jus talionis*-princip, bliver sat til side. Nu hedder det: tager I et øje eller en tand, smadrer vi et ansigt. Lige nu er vi vidner til en voldsspiral, hvor den dehumanisering, som er krigens forudsætning og drivkraft, synes at være blevet et selvstændigt taktisk mål. Fjenden må ikke have et ansigt, man kan spejle sig i.

Der er tale om en voldsspiral, som også vi nu synes at blive hvirvlet ind i. Tilsyneladende var angrebet d. 7. oktober kun tændhætten, der skulle udløse en mere

eller mindre global proxykrig mellem USA og Iran, med Israel som *stand-in* på den ene side og Hamas, Hizbollah og den yemenitiske houthi-milits som *stand-in* for Iran. Der er tale om en krig, hvor vi ser helt nye platforme blive taget i brug: som når småkriminelle svenske teenagere uden nogen direkte relation til krigen på det mørke net hyres til at udføre suspekterede opgaver som et brandattentat på herboende, sagesløse jødiske borgere og bombning af jødiske institutioner. Vi er langt fra Mellemøsten, men pludselig er krigen rykket ind i nabolaget med det ene formål at gøre jødiske borgere utrygge, hvor de end måtte befinde sig, og hvad de end måtte mene (eller ikke mene) om den aktuelle konflikt. Vi kan ryste på hovedet ad de to teenagernes amatøragtige forsøg på med håndgranater at angribe Israels ambassade fra en nærliggende altan, men næste gang er det måske mere kompetente personer, der byder ind på opgaven. Under alle omstændigheder er teenagere med afsikrede håndgranater løsgående missiler, der må tages alvorligt.

Det er på denne trøstesløse baggrund, at vi nu må nærme os dagens lektie, epistel og evangelium. Fordi der er tale om tekster, der forekommer at have en stærk kritisk brod mod Israel, bliver vi nødt til at gå forsigtigt – dvs. historisk – til værks. Det første vi må konstatere er, at alle tre tekster er skrevet af jøder, der i deres skrifter forsvarede deres folk. Alle tre tekster er imidlertid også udtryk for den kritik, som historisk set har været en integreret del af jødedommen, og som typisk har været rettet mod et lederskab, der ikke har taget vare på samfundets svage, men som i stedet har melet deres egen kage.

Lad os først kaste et blik på domsprofetien fra Esajas' Bog fra henholdsvis vores 'Gamle Testamente', men altså også jødernes *Tanak*, som blev læst fra alteret. Profeten lægger op til en sang, der skal hylde Hærskareren Herre, altså Jahve, for hans omsorg for sit udvalgte folk, Israel. Esajas' lovsang tager afsæt i en velkendt metafor: vingården, hvor vinstokkene repræsenterer "Judas mænd" – dvs. jøderne. Men efterhånden bliver sangen mere og mere skinger i sit toneleje: Skønt Herren har gjort alt for at passe og pleje planterne, er de endt med kun at frembringe vilddruer. Herren forventede "ret, men der kom retsløshed". Åbenbart er den lov, som skulle regulere Israel til det fælles bedste – og dermed til Jahves velbehag – blevet sat til side. Vi hører dig ikke noget om, hvem der har ansvaret for, at vinstokkene ikke er blevet beskåret, så vildskuddene fra den grundstamme, som kvistene med de gode druer er blevet podet ind på, har fået lov at skyde igen. Men konsekvensen er, at Herren på det

metaforiske niveau overlader sin vingård til forfaldet: Geder, får og æsler vil trampe den ned, og den vil gro til i tjørn og tidsler.

Esajas' domsprofeti stammer fra tiden omkring det babyloniske fangenskab i det sjette århundrede før vores tidsregning, hvor det jødiske lederskab efter ødelæggelsen af Jerusalem blev deporteret til Babylon. Profetien er et forsøg på at forklare, hvordan det kunne gå så galt. Både i Det Gamle og Det Nye Testamente er det ofte sådan, at Gud, når han straffer, ikke aktivt griber ind i begivenhedernes gang, men bare overlader menneskene til deres eget forgodtbefindende. De får således lov at straffe sig selv. Hærskarers Herre forventede "retfærdighed", men i stedet kom de "nødskrig", som dels stammer fra dem, som blev ofre for uretfærdigheden, dels fra dem, som reaktionen på denne uretfærdighed ender med at ramme. Ifølge Esajas tugter Jahve sit folk for at få det til at vende tilbage til ham.

Også Jesus' lignelse fra Matthæusevangeliet handler om Herrens vingård. Sammen med sine disciple er Jesus draget op til Jerusalem for at fejre påske. Her underviser han dagligt i templet, hvor de jødiske ledere – herodianerne, saddukæerne og farisæerne i forskellige uhellige alliancer – forsøger at få ham til at overtræde den grænse, som vil få romerne til at arrestere ham. Vingården er for så vidt allerede på andre hænder: nemlig romernes. Det gjaldt på Jesus' tid og det gjaldt i endnu højere grad på Matthæus' tid, hvor templet efter et jødiske oprør i år 70 var blevet jævnet med jorden – altså bortset fra den væg, der i dag kaldes grædemuren.

I lignelsen rejser herren bort, efter at vingården er blevet anlagt. Fortællingen følger her den kutyme, som har været karakteristisk for datidens store jordbesiddere: Godsejeren tilbragte sin tid i byen, mens ansatte forvaltere – typisk frigivne slaver eller slaver med ambitioner om at blive frie – tog sig af bedriften. Vi præsenteres her for de ledere, der har ansvaret for vinstokkenes vækst – dvs. for folkets trivsel – men som ser stort på Herrens andel: fx den templeskat, der skulle gå til at tage sig af folkets udsatte, enkerne og de faderløse, som er den vending, der bruges i profeternes kritik. På folkets bekostning har lederne beriget sig selv. Heller ikke her, er der noget nyt under solen.

Ved hjælp af lignelsen beskylder Jesus de jødiske ledere for op gennem historien at have slået herrens udsendte tjenere, altså profeterne, ihjel, men samtidig forudsiger han også, at de nuværende ledere vil ende med at slå ham ihjel. Der er her tale om en profeti, som i Matthæus' hånd med tilbagevirkende kraft tyder fortidens hændelser.

I slutningen af lignelsen kommer Jesus med den profeti, der forudsiger templets fald, som hos Matthæus kædes sammen med jødernes afvisning af Jesus og hans lære. Bygmestrene – det herodianske dynasti og deres politiske allierede – vil i forbindelse med templets fald blive knust, fordi de har vraget den sande hovedhjørnestenen: den ventede messias, Jesus. Ansvar for vingården vil derpå blive overdraget til andre vinbønder og til et folk, som bærer dets frugter: altså, et folk, der lever op til den retfærdighed, som er Guds vilje.

Spørgsmålet er nu, hvem Matthæus her har i tankerne. Det er nemlig ikke helt så enkelt, som man i traditionen ofte har ment, hvor man har peget på kirken som den nye vingård og de kristne som det nye gudsfolk. Men Matthæusevangeliet skal netop forstås i forlængelse af den gammeltestamentlige profetiske kritik. Ifølge Matthæus vil Israel nemlig blive genrejst, men altså med Kristustroen – dvs. Jesus' fortolkning af Moseloven – som det fundament, der skal bygges på.

Sådan tænkte Paulus også. Men hvor Matthæus så Kristus som jødernes konge, tænker hedningernes apostel anderledes universelt. I brevet til romerne afslører Paulus, at han gemmer på en hemmelighed. Der er tale om en hemmelighed, der er en variation af den profetiske kritik. Som Esajas og Matthæus' Jesus tænker også Paulus som en hortonom; blot har Paulus skiftet vingården ud med det lige så ikoniske oliventræ. Egentlig må vi vist nøjes med at betegne Paulus' hemmelighed som et håb, en utopisk drøm – eller måske en bøn. I brevet giver Paulus udtryk for at være forpint over flertallet af israelitternes afvisning af Kristus. Men han finder trøst i forestillingen om en skjult guddommelig plan, som forklarer afvisningen og giver den mening: Aktuelt hviler der en forhærdelse over Israel, men når folkeslagene er kommet til tro på Kristus, vil ugudeligheden atter blive fjernet fra Jakob – dvs. Israel. Atter vil Paulus' jødiske brødre blive podet ind på det oliventræ, som de er blevet brækket af fra for at give plads til hedningerne. Oliventræet vil da bestå af en række forskellige podekviste på samme robuste stamme. Som vi ved fra podningen af æbler, så forbliver æblernes karakteristika intakte, skønt de får deres saft fra en anden stamme. Når det gælder Paulus' oliventræ, vil jøderne således forblive jøder med deres lov og skikke, araberne forblive arabere, romerne romere og grækerne grækere. Paulus gør med sin oliventræsmetafor Kristus til et fredeligt *sam*-eksistensprincip, hvor troen skal være virksom i kærlighed: dvs. virke til gavn for de øvrige grene.

For Paulus er der således kun én legitime leder: Kristus – men en leder, som var villig til at ofre sig selv for sit folks skyld. Vi har imidlertid at gøre med en leder, som har

forladt din jordiske bedrift med dens vingård og olivenlunde på ubestemt tid. Derfor er der nu brug for forvaltere, som i hans billede ikke bruger folket til at mele deres egen politiske eller økonomiske kage, men som i stedet bruger sig selv for at fremme væksten af de mange forskellige podedkviste på vinstokkene eller på oliventræet.

Lad mig afslutningsvis vende tilbage til dokumentarfilmen *The Gatekeepers*. Det var så overraskende at lytte til de erfarne militære ledere fra Shin Bet og høre, hvordan de har taget traditionen for profetiske selvkritik op for at rette den mod Israels nutidige politiske og militære ledelse. De ved, hvad de taler om. Som Ami Ayalon kan udtrykke det i filmen: Israel kan med sit top-tunede militær vinde kampene, men de vinder ikke freden, hvis ikke palæstinenserne har et håb, der giver deres fremtid mening. I sidste instans hviler Israels sikkerhed – og vi kan tilføje: vores – på det håb.